

Hand '94

PROF. DR. J. H. GUNNING.

Zie 2 D 137

De 22ste Januari dezes jaars zal voor Prof. Dr. J. H. Gunning te Leiden, voor zijne familiebetrekkingen, voor zijne vele vrienden en vereeiders zeker onvergetelijk blijven. Op dien datum immers mocht hij den dag herdenken, waarop hij, veertig jaren geleden, door zijnen vader, dien wij in onzen studententijd, als emeritus predikant, tijdens zijn leven, te Utrecht, nog wel hebben gekend, tot de evangeliebediening te Blauwkapel werd ingeleid, nadat hij reeds als hulpprediker, eerst te Antwerpen en daarna te Heusden, was werkzaam geweest.

Den geachten jubilaris werd namens eene Commissie, die tot voorzitter had Mr. O. W. Star Numan te 's Gravenhage, griffier van de Eerste Kamer der Staten Generaal en Curator der Leidsche Hoogeschool, een door de zorgen der firma ten Hoet te Nijmegen artistiek uitgevoerd en fraai gebonden album aangeboden, bevattende den eigenhandig geschreven naam van onze Koninginne Regentesse, een zeshonderdtal handteekeningen en vriendschapsbewijzen, met photographieën en bijschriften uit de verschillende plaatsen, waar hij heeft gewoond en gearbeid, te beginnen met Vlaardingen, waar zijn vader, derwaarts uit Olst beroepen, predikant was en waar hij 20 Mei 1829 werd geboren en 7 Juni gedoopt. Geen enkele

plaats werd in dat album vergeten. De eerste photographie, die van Vlaardingen, was een type van vele volgende. Men ziet daar de haven en onwillekeurig vergelijkt men de cartons van het album met de vroolijk gewimpelde, rijk gevulde haringbuizen; de cartons, ruim voorzien van geestesproducten, met zout besprengd, in meer dan Attisch zout gezouten. Wisten wij niet dat jocos tamquam sale parce utendum (scherts evenals zout met mate moet gebruikt worden) we zouden tegen de naturalistische kritiek, tegen Taine en anderen het voorbeeld van prof. Gunning kunnen aanvoeren, dat hoogstrevende geesten ook uit lage landen kunnen voortkomen en fijne geestesproducten gedistilleerd worden zelfs uit haring en kaas. Edoch, niemand is slechts van beneden.

Hoorn, waar het eerste haringnet werd gebreid, Hoorn, waarheen het gezin van Vlaardingens herder en leeraar (zijne echtgenoot heette Anne Elisabeth van Campen, hij zelf Johannes Hermanus evenals zijn zoon, kleinzoon en achterkleinzoon, allen thans te zamen te Leiden woonachtig) in 1832 vertrok; Hoorn, door Huygens de Vrouwe van de Klaveren geheeten, West-Frieslands hoofdstad weleer, welker wortelengewas zelfs door keizer Tiberius niet werd versmaad, het echt Noord-Hollandsche Hoorn is met zijn kaasmarkt ook vertegenwoordigd; Leeuwarden, waar de vader van 1835 af is werkzaam geweest en zeker nog bij die hem kenden in gezegend aandenken voortleeft, Frieslands hoofdplaats, de landstreek, in het geschrift Beginsel en Meeningen 1ste druk bl. 121, 2de druk bl. 134 en 135 door onzen Schrijver bij zijn gaan naar 's Hage besproken, is evenmin vergeten geworden. Utrecht zien wij en de Domsteeg, waar prof. Gunning zijn studietijd doorbracht in het huis van zijn oom dr. Dompeling, en waar hij reeds van zich deed hooren, ook door bijdragen in het destijds bestaande Studentenorgaan; Barneveld,

waar hij later, 6 Jan. '54 huwde met eene der dochters van den predikant Hoog, een der voortreffelijkste van de Veluwe, en waar hij velerlei, vooral historische lessen gaf aan het destijds vermaarde instituut van den heer Kapteyn; Antwerpen, waar hij gedurende de ziekte en na het overlijden van den jongen predikant Stockfeld, opvolger van den naar Nijmegen vertrokken Stoop, als ambtgenoot van den hoogduitschen Spörlein den predikdienst in de Hollandsche en ook in de fransche taal vervulde en waar de later evangeliedienaar geworden schilder van der Waeijen Pieterszen grooten en heilzamen invloed had op de ontwikkeling van zijn geestelijk leven, Antwerpen prijkt ook in het album met zijn kathedraal, zijn protestantsch bedehuis en zijn bibliotheek uit het museum Plantijn.

Daarna komt Heusden, waar Voetius leefde die als hoogleeraar te Utrecht sprak „over het nauwe verband tusschen de godzaligheid en de wetenschappen,” ofschoon vroomheid en Scholastieke godgeleerdheid bij hem dikwerf „unvermittelt neben einander” lagen, een klip door dr. Gunning steeds met zorg ontzeild, alhoewel een fijn opmerker tusschen hem, toen naar ik vermoed onder Opzoomers en Piersons invloed, en zijn leermeester dr. Chantepie de la Saussaye verschil kan ontdekken, een verschil trouwens in Ernst en Vrede en elders door beiden uitgesproken, waar de verhouding tusschen gelooven en weten aan de orde komt. Zooals de predikant Wielandt te Heusden ons schreef is dr. Gunning ook daar nog niet vergeten; vooral zijne bijbellezingen hebben een indruk achtergelaten, die niet licht uitgewischt zal worden. Toen reeds maar meer nog in het nabij Utrecht gelegen Blauwkapel, welks kerkje en pastorie evenzeer in het album prijken, arbeidde de jeugdige evangeliedienaar voor de pers. Vooral onderwerpen aan natuur- en letterkunde ontleend hielden hem bezig.

In 1853 was een tijdschrift verschenen, Pantheon genaamd, een tijdschrift ter verspreiding van nuttige kennis, onder redactie van dr. J. W. Gunning, den tegenwoordigen Amsterdamschen chemicus, Mr. O. van Rees, dr. L. Mulder e. a. Wij vinden daar, in verschillende jaargangen, evenals in de vaderlandsche letteroefeningen uit die jaren en in „Ernst en Vrede” belangrijke artikelen van onzen auteur en reeds in het begin in 1853 een schoon stuk over de literatuur en hare verhouding tot de beschaafde samenleving van onze dagen.

Ofschoon dr. Gunning zijne letterkundige voorliefde nooit verloochend heeft zoo gelooven wij toch dat de theoloog, althans als auteur, in Hilversum, waar hij van 1857 tot 1861 gearbeid heeft, eerst recht zijne wiken heeft ontplooid. Wij weten evenwel, en het album bewijst het, dat ook de herder en leeraar in Blauwkapel niet is vergeten. Toch treedt de literator vooralsnog op den voorgrond en ziehier in welken geest:

„De ware smaak, lezen wij ergens in een Pantheon-artikel, is eene zedelijke vertuositeit in 't uitkiezen van het betamende, aangename, schoone, en het afwijzen van 't onaangename, leelijke, in kunst en wetenschap en leven. Hij is als 't ware de uiterlijke vorm waaronder de zielsadel van den beschaafden mensch zich openbaart. Hij is het verstand van het hart. De innig zedelijk-godsdienstige mensch, die met het oog des geestes de wereld in hare duizenderlei schakeeringen heeft bespied en begrepen, die alleen heeft den waren nimmer falenden smaak.”

Reeds toen trad zijn streven naar voren, om het hoofd, ook het rijkst begaafde hoofd onderworpen te maken aan wat in den mensch het meest centrale moet blijven. Uit het hart, zegt hij, „uit het hart komen voort al de goede en kwade dingen, ook de goede en kwade smaak.” Wat

de letterkunde aangaat, zij mag zich niet emancipeeren. „De literatuur zelve mag niet en kan niet het hoogste doel des levens zijn. Zij is een middel, niets meer. Niet alles is hetzelfde voor allen. Wat voor den eenen een staf kan zijn, dat wordt vaak in de hand eens anderen eene slang.”

Ook over de historie worden voortreffelijke dingen gezegd. Door ieder zal, terwijl wij slechts een paar handvullen grijpen uit een rijken oogst van schitterende gedachten, door ieder zal b. v. het ware en behartigenswaardige toegestemd worden van hetgeen in het volgende wordt aangeprezen:

„Vorm uw hart uit de geschiedenis, door aan den boezem te liggen van de groote mannen, wier werken gij dáár van hen ziet getuigen. Wanneer wij lang en dikwijls in hoog aanzienlijke kringen verkeerden, zoo nemen onze manieren zekere fijnheid en edele sierlijkheid aan. Onze trekken worden kalm en innemend, onze houding waardig en schoon. Zelfs in gevaren en moeilijke omstandigheden ziet men den man van hooge opvoeding zekere vastberaden kalmte handhaven en zijne meerderheid stilzwijgend doen erkennen, terwijl anderen in angstige onrust zichzelf vergeten. Stelt voor dien uiterlijken omgang het zielen-verkeer, en gij hebt den zegen der geschiedenis bevat. Zij leert ons op die wijze zekeren genialen afschrik van het kwade, omdat het leelijk is en den waarachtigen smaak beledigt: eene bedaarde hooghartigheid tegen het lage en onedele, zoodat men vele dingen in ons bijzijn niet eens durft te noemen: een onverschrokken fierheid tegenover de wereld. Zoekt eerst en bovenal dat uit de geschiedenis en de goede smaak voor de literatuur zal u wel toegeworpen worden.” Deze beginselen zijn door prof. Gunning, die bij de meest eenvoudige levensbehoeften op aristocratie des

geestes steeds den hoogsten prijs heeft gesteld, immer in toepassing gebracht.

Taal, letterkunde, natuurkunde, geschiedenis, ziedaar de sferen waarin de heer Gunning in deze periode zijns levens bij voorkeur zich beweegt, en hoe veelzijdig hij dat doet, hoe hoog hij zijne idealen stelt, daarvan levert elk zijner woorden het bewijs. „De taalstudie”, zoo lezen wij, „de taalstudie als voornaamste middel ter vorming van de kinderlijke ziel, verdient dat wantrouwen niet dat tegenwoordig een al te sterk vooroordeel ten gunste van de meer positieve wetenschappen haar tegenstelt. Eerst en bovenal de ferme trouwhartigheid van de Hollandsche moedertaal; maar dan ook de sierlijke regelmatigheid van de Fransche, de krachtvolle welluidendheid van de Engelsche, de muzikale liefelijkheid der Italiaansche, de majestueuze volheid der Spaansche of de schoone mengeling van zachtheid en nadruk in de Noordsche talen, — ze laten alle haar indruk na, niet alleen in het geheugen, maar ook in de ziel van het kind.”

Ziedaar de man, die ons weldra zijne boekbeoordeelingen van Elise van Calcar, mevr. Bosboom-Toussaint, W. J. van Ravesteyn, over Engelsche stichtelijke literatuur enz. zal schenken; die uit Blauwkapel in het Utrechtsche leesmuseum eene voordracht komt houden over het Evangelie en de literatuur om later in de hofstad zijne leerlingen in het studeervertrek, zijn gehoor in de spreekzaal en zijne lezers met Bunyan, Kingsley, Göthe, Schiller, Dante en Shakespeare evenals met zijne reisindrukken te boeien.

Fijne psychologische opmerkingen, eigen aan Vinet en eenig bij dezen grooten christelijken denker, zoeken wij in al zijne stukken nergens te vergeefs en dat bij onzen schrijver in de kritiek evenals bij prof. Brill barmhartigheid het beginsel zijn wil van ware kracht, daarvan strekke dit echt Gunningiaansche staaltje ten bewijze:

„Verlos ons van den Booze — en van de metaphora!" In dezen uitroep ontlaste zich het gemoed van Paul Louis Courier, na een pleitgeding, waarin de declamatorische overdrijving van den advokaat zijner tegenpartij over zijn rechtvaardig belang had gezegevierd. Wij voor ons hebben ons door den hedendaagschen recensie-toon dikwerf genoopt gevoeld, tot begeerte om verlost te worden van het *tegendeel* van het tweede der door den geestigen pamphletist verwenschte bezwaren. Niet zeldzaam is het geval, dat eene warme ontboezeming des harten, met welke zorgeloos de binnenste tinteling des gevoels was uitgeademd, onder de kille aanraking der kritiek, die zoo gaarne dáárin hare (immers gemakkelijkste!) triomfen viert, tot geheele onkenbaarheid wordt misvormd. De indruk, dien wij daarvan ontvangen, is een dergelijke als op ons gemaakt worden zou door de beschrijving van een kunstbeoordeelaar, die, geroepen om eene statue van Michaël met den draak te waardeeren, verslag deed van de anatomische juistheid der spierspanningen, of de graden bepaalde van den hoek, dien het vooruitgezette rechterbeen des aartsengels met zijn linkerbeen maakte. Van hollen pathos of metaphorische nevelachtigheid zijn wij zoo afkeerig als iemand; maar wij beweren dat aan een kunststuk terstond reeds dáárdoor onrecht geschiedt, wanneer er eischen aan worden gedaan, op welker bevrediging het geene aanspraak maakt — veel meer nog, wanneer die eischen als maatstaf van zijne *waarde* genomen worden. (Zie het evangelie en het gezellig verkeer, tevens antikritiek op eene beoordeeling van mevr. van Calcar's „Evangeline," door den heer van Limburg Brouwer in de Gids. Mei 1855.)

Trof ons in Heusden en Blauwkapel het eigenaardig literarische in het optreden van onzen hoogvereerden leermeester, ofschoon hij als redacteur van „de Referent"

ook aan de theologie zijne zorgen wijdde, (de referent, welk tijdschrift een jaargang beleefde en onder een anderen titel, wederom een jaar door dr. A. Pierson voortgezet, de gaping aanvult tusschen de oude en nieuwe jaarboeken voor wetenschappelijke theologie), in Hilversum begint zijn theologisch en inzonderheid zijn homiletisch standpunt sterk op den voorgrond te treden.

Een merkwaardig voorbeeld daarvan levert de preek door hem in 1858 uitgegeven, en daarna zijn woord over sommige vereischten der hedendaagsche prediking, ¹⁾ welker beginselen vooral door prof. Prins in de godgeleerde bijdragen en door W. B. J. van Eyk in de Nieuwe jaarboeken voor wetenschappelijke theologie in een opstel, getiteld „een nieuwe lap op een oud kleed,” 6 Dec. 1861, ter sprake werden gebracht. De Heer Gunning verdeedigde zijn standpunt o. a. in den 10^{den} jaargang der „Magdalena”, maar, naar het ons wil voorkomen, heeft vooral een zich v. d. H. teekenende bevriende recensent de gevoelens van den heer Gunning toen het duidelijkst toegelicht.

De titel der preek luidde: Een bazuin Gods. Beschrijving van het uitleggend gedeelte der Godsverheerlijking door de Hervormd-Christelijke gemeente te Hilversum, op den eersten Augustus 1858, voorafgegaan door een woord tot de gemeente, van J. H. Gunning Jr. (Ten voordeele van de armen dezer gemeente.) Hilversum, P. M. van Cleef. 1858. Prijs 25 cent.

In een voorbericht geeft hij de reden op, die hem bij wijze van uitzondering deze leerrede laat drukken. Ook later zijn er zelden preeken van den heer Gunning in het licht verschenen; doch wel bestaan er schriftelijke

1) In 1861 verschenen met negen vertaalde christelijke toespraken van Ch. Kingsley.

opteekeningen en enkele daarvan, in 's Gravenhage be-
waard, zijn verschenen in „Een liefdegave voor een
liefdewerk, ten voordeele van het diaconessenhuis te
's Gravenhage, Utrecht, Breijer 1892.” In een belangrijk
voorwoord deelt de schrijver met beschamende openhar-
tigheid zijnen vrienden zijn oordeel over eigen kansel-
werk mede.

Van 1866—1870 ingeschreven als leerling van het
Haagsche gymnasium hadden wij het voorrecht den heer
Gunning, die in 1861 uit Hilversum zijne intrede in de
residentie gedaan had, als catechisant, in de kerk en in
de spreekzaal geregeld te volgen. Wanneer ik den in-
druk ververschen wil dien hij toen op mij maakte, dan
sla ik het gedenkboek op der Evangelische Alliantie in
1867 te Amsterdam gehouden, waar bl. 558 zijn beeltenis
gevoegd is bij de verhandeling over christendom en weten-
schap toen door hem gehouden. Zoó stond de heer Gun-
ning voor mij in het kleine spreekkamertje van het in
de buurt der Luthersche kerk, waar ik Ds. Schuurman
zoo gaarne hoorde, door hem bewoonde huis, als ik mij
bij hem aanmeldde; zoó, gelijk zijn zoon, de Leidsche
leeraar, die toen in een zijstraat hoepelde, nu is, maar
toch weer anders, was hij toen; zóo was hij, toen hij ons
met den heer Roëll als ouderling tot lidmaten aannam,
op dien vriendelijken dag tegen Paschen van het jaar 70,
en toen ik, namens een groot aantal leerlingen, hem
eenige woorden van dank toesprak, maar vergat van het
kleine geschenk melding te maken, dat echter voor mij
lag; zóo was hij, als hij met energiekeen stap het lokaal
in de Torenstraat binnenkwam, waar eene talrijke schare
hem verbeidde, waar velen, vriendinnen vooral, ijverig
aanteekening hielden van het met bezieling gesproken,
beeldrijke woord, en waar ik, God dankende voor het
paradijs der herinnering waarin ik bleef, o. a. het eer-

waardige hoofd van den heer Singendonck opmerk, nu onlangs in zijne ruste ingegaan. Zóo was hij, als hij ons, terwijl onze harten dikwerf brandende in ons waren, de Schriften opende, de formulieren van eenigheid uitlegde, en van de toekomst van Christus sprak; zóo zie ik hem door de straten zich spoeden, door ieder gegroet, en zóo stond hij op den kansel naar boven ziende met opgeheven gelaat, diepzinnig predikend maar verstaanbaar voor velen en voor anderen die het namaals hebben verstaan.

De heer Gunning was gewoon de boekjes van prof. Doedes als leiddraad te nemen bij zijn catechetisch onderwijs. Ook heeft hij eens een begin gemaakt met een uitgebreide toelichting tot des hoogleeraars „Leer der Zaligheid”, blijkens een prospectus, van het jaar 1865 dateerend. Later, in 1873, werden de geschriften van C. Ernst, hoogl. aan de theol. school te Herborn, *De Raad Gods en Vraagboekjen* in woorden der H. Schrift door hem met eene voorrede in onze taal uitgegeven en gebruikt. Steeds was de bijbel hoofdzaak en werden de belijdenisschriften onzer kerk met pieteit verklaard en aangeprezen.

Hebben wij op zijn literarisch, daarna op zijn homiletisch en catechetisch werk gewezen, thans willen wij van den polemicus spreken.

Het was toen Ds. Gunning in 1861 zijne standplaats Hilversum met 's Gravenhage verwisseld had een stormachtige tijd in den lande. De heer Zaalberg en met hem Ds. Hoevers stonden in de residentie pal voor het modernisme. De heer Groen van Prinsterer verdedigde met onverbiddelijke logica het confessioneele standpunt en de christelijk historische richting. De irvingianen en de darbysten zwegen niet en de heer Esser verhief zijne stem op de straten. Ik moet zeggen, het was een belangrijke

tijd, een tijd vol frischheid, vol spanning, vol nadenken, vol leven. Waartoe verwonderd? riep Ds. Gunning. Is er geen oorzaak? de heer Groen. Eén weg, den moderneren, den sedert 18.. nieuwen, wees Dr. Zaalberg. Eén weg, verlevendiging van het kerkbewustzijn, den confessioneele, den sedert 16.. ouden weg ried Mr. Groen van Prinsterer in te slaan. Eén doel, twee wegen zei Ds. Gunning. Onderscheid vorm en geest, kerkvorm en geloof, beginsel en meeningen, zoo schreef hij en de kracht der waarheid tot overwinning zal zegevieren. Hij wees op de vrijheid der gemeente gelijk later op de zelfstandigheid der gemeenten, steeds door eigen vredeachtend voorbeeld, te midden van den moeilijken strijd, getuigend van de zaligmakende roeping van het lichaam, waarvan Christus het Hoofd en de overste leidsman is, in onderscheiding van iederen kerkvorm en elke partij.

De diepe onzedelijkheid onzer kerkelijke toestanden verbloemde hij niet, en ernstig klomk zijne vraag: Is er blijdschap bij de christenen over de nederlaag der moderneren? evenals later zijn noodkreet: Wij mogen niet na zijne belijdenis: onze schuld tegenover de gereformeerden.

Op het goede maar ook op het gevaarlijke van christelijke vereenigingen vergat hij niet te wijzen, op het kerkelijk verband, in betrekking tot de zondagscholen b. v. werd steeds nadruk gelegd. Reeds in Hilversum had dr. Gunning eene roeping naar de vrije evangelische gemeente te Amsterdam niet kunnen aanvaarden. De redenen van ds. de Liefde, hoewel ernstig, toch niet fijn genoeg, hadden hem niet kunnen bewegen. De volkskerk, de nationale kerk, de historisch geworden vaderlandsche kerk, behield zijne liefde, ook later, tijdens de doleantie, tijdens den heftigen strijd met dr. Kuiper. Weinigen hebben zooals dr. Gunning den raad des bijbels opgevolgd: beproeft de geesten, onderzoekt ze, of zij uit

God zijn. Weinigen zijn zoo ver als hij doorgedrongen in de eigenaardigheden van allerlei tegenstanders, moderne, vrijkerkelijke zoowel als confessioneele. Weinigen hebben zooals hij, naar een, ik zeg niet hoogere, ik zeg liever diepere eenheid gezocht tusschen woordvoerders van de meest tegenstrijdige geestesrichting. Zoo verdedigde hij, om iets te noemen, het stemrecht der gemeente en tevens, hierin van de la Saussaye verschillend, de behoefte aan een centraal geestelijk gezag. Weinigen hebben zooveel behoefte geuit aan sympathie en zooveel medelijden betoond in onze kerkelijke, staatkundige, maatschappelijke toestanden en verhoudingen, waarvan de meeste binnen zijn gezichtskring vielen, binnen het bereik van zijn vaardigen, slagvaardigen, veel omvattenden geest. Vooral had het onderwijs, hooger en lager onderwijs, en de onderwijzersstand zijne liefde en toewijding. Zijn woord tot de chr. gemeente over school-onderwijs, ruim 30 jaren geleden uitgegeven, zijn zeven stemmen over schoolonderwijs, zijn schoolwetsherziening, zijne opstellen in de paedagogische bijdragen vergeten wij niet, al willen wij hierop nu niet ingaan, daar wij ons voorbehouden bij eene latere gelegenheid over de stellingen door mr. v. d. Brugghen, mr. Groen van Prinsterer, de la Saussaye, Gunning, Beets e. a. in het lager onderwijs ingenomen, te spreken.

De meest uiteenlopende onderwerpen worden in de lange lijst zijner geschriften behandeld. Behalve allerlei boekbeoordeelingen, telkens woorden naar aanleiding der tijdsomstandigheden. Zoo in Hilversum reeds, gelijk later in 's Gravenhage, over de inenting; voorts over de dronkenschap en over de geheel-onthouding; over de Roomsche kerk, over de Waldensen, over Atchin, over Gods Raad met de volken, over Nederland en de Oostersche volken. Ruim 150 grootere en kleinere werken heb ik geteld,

nog afgezien van courantenartikelen, die mij ontgingen. Bij de grootere werken denkt ieder aanstonds aan de vier deelen der Blikken in de Openbaring en aan het lijvige werk het leven van Jezus, waarop wij met zooveel genoegen een register vervaardigden. De Blikken met meer waardeering beoordeeld door Roorda van Eysinga dan door dr. H. Oort; het Leven van Jezus, mede door de teruggenomen eerste aflevering in den tijd door velerlei monden besproken, maar, gelijk de Blikken, door menigen mystiek gestemden, wijsgeerig aangelegden, theosophisch bevoorrechten stille in den lande genoten.

Evenals prof. Beets bij de aanvaarding van zijn ambt eens verklaarde, gij zijt volkomen op de hoogte ook van hetgeen ik niet ben zoo is ook prof. Gunning steeds bereid bevonden om de woorden van den apostel Paulus over te nemen: „opdat (2 Cor. 12:6) niemand van mij denke boven hetgeen hij ziet, dat ik ben, of dat hij uit mij hoort”, en daarom durft zelfs mijne pen neder te schrijven, dat het mij wil toeschijnen, de kracht van mijnen hoogvereerden leermeester ligt niet zoo zeer in het samenstellen van wat wij gewoon zijn boeken te noemen. Daarvoor was zijn geest te licht bewogen, zijn gemoed te gevoelig. Boven alles was dr. Gunning schrijver van vlugschriften. Daartoe werd hij gedrongen evenals ongetwijfeld zijne correspondentie van grooten invloed op zijne tijdgenooten zal zijn geweest. Dr. Gunning was, men zegt niet altijd de meest logische, immer de meest puntige, maar stellig de meest nobele en de meest gulle toezender van belangrijke brochures.

Nooit zou hij, zooals Busken Huet het hem heeft gedaan, iemand persoonlijk kwetsen. Steeds was hij bereid het minste onrecht, den minsten aangedaan, te belijden en liever zag hij overeenstemming dan verschil. Het vele dat hij zag en gevoelde kon hij niet in zich houden,

moest hij mededeelen en dat oogenblikkelijk, vandaar bij het diepzinnige in elkander het breede achter elkander gestelde. Vandaar de vele noten en naschriften die niet opgenomen werden in den tekst, de voorwoorden, die dikwijls vooruitgripen op den inhoud, de afdwalingen van het onderwerp, de invallende gedachten, de beelden en vergelijkingen, aan allerlei gebied ontleend, die de verstandelijken ontevreden maken maar toch ook weer velen van hen die verstand hebben van de dingen des geestes sympathiek zijn. De abstractie immers doodt maar de geest is dichtster. Zoo geeft God ieder eigenaardige talenten en niemand heeft meer dan prof. Gunning met de vele gaven hem geschonken, gearbeid zijn leven lang. Een dergelijk boekje als het voor mij althans allerinteressantste werkje van prof. Acquoy, onlangs verschenen: „handleiding tot de kerkgeschiedvorsching en kerkgeschiedschrijving” zou ik niet licht van prof. Gunning verwachten, evenmin eenige bibliographische ontdekkingen of naspeuringen op eenig gebied der wetenschap, en toch behoeft het geen betoog dat de invloed die van dr. Gunning, ook als hoogleeraar, uitgaat en zal blijven uitgaan minstens even verrekend en diep indringend is als van den meest acribistisch, microscopisch bevoorrecht geest onder zijne tijdgenooten. De heer Gunning gaf ons een verrekijker in de hand, hij zag steeds in het oneindige of liever in den oneindige en wel in het aangezicht van Jezus Christus, den middelaar, maar toch nooit over het eindige heen, getuige de meest praktische levensvragen, waarvoor hij oog en hart behield, allen willende vervullen tot de mate der volheid van Christus. De grammatische en historische kritiek bekoorde hem minder dan de psychologische, maar het heeft ons ook altoos willen toeschijnen dat het woord: zoek eerst het Koninkrijk Gods en alle dingen zullen u worden toegeworpen, van toe-

493

passing is ook bij wetenschappelijk onderzoek, als maar verstaan wordt de zedelijke band tusschen den geest die onderzoekt en het levende voorwerp der beschrijving. Staat men in het midden, bestijgt men de hoogte, dan ziet men terstond den omtrek en het dal, dan eerst kan men anderen het best den weg wijzen die tot de kennis der bijzonderheden voert. Intuïtie en empirie kunnen elkander niet ontberen en allermint in de theologie. Op den vloed der speculatie volgt de eb der empirie; na iederen vloed onderzoeken men wat achterbleef op het strand. Hoevele theologen verrijkten onze wetenschap door hunne empirische methode, door de strenge school waarin zij waren gevormd en anderen den weg wèzen. Hoe rijk is onze vaderlandsche theologie ten allen tijde aan detail-onderzoek. Bewonderenswaardig, meesterlijk was Kuenen; rijk aan talenten Scholten en met groote dankbaarheid denken wij aan onze Utrechtsche hoogleeraren. De heer Gunning neemt met zijn ouderen tijdgenoot de la Saussaye eene afzonderlijke plaats naast hen in. Bij hem is de vereeniging van intuïtie en empirie niet zoo harmonisch zou ik zeggen als bij wijlen dr. Chantepie de la Saussaye, doch beiden kwamen hierin overeen dat niet ideeën het voorwerp hunner bespiegeling waren, maar werkelijkheden, de levende God en de gemeente des Heeren, voorwerpen van vorschend nadenken en bezielde beschrijving.

Van dr. Gunning bezitten wij geen doorwrochte bundels leerredenen, geen serieën lezingen, geen schriftverklaringen als b. v. den schoonen commentaar op den brief aan de Hebreëen, die de la Saussaye ons gaf. Maar bij dr. Gunning is stellig evenveel intuïtie; reikt de theosophische blik verder, is niet minder spiritualisme maar vooral niet minder realisme, terwijl beiden, van eenzijdig individualisme afgewend, de volheid van Christus en zijne

gemeente, de kosmische beteekenis van den Zoon, de rijkdom der openbaring in de gansche Schrift hebben aangewezen en aangetoond, Gunning meer op ambt en sacramenten, de la Saussaye vooral op het woord den nadruk leggend. Steeds stond dr. Gunning evenals zijn door hem zoo hoog geschatte leermeester in de bres, waar het de verdediging gold der hoogste belangen, de een den ander steunende en aanvullende; denk, om iets te noemen, aan Spinoza en de idée der persoonlijkheid des eenen, aan de opstellen in Ernst en Vrede en in de Protestantische Bijdragen des anderen vooral; aan het pleidooi voor de Theologische faculteit, aan de encyclopedische vraagstukken, aan het ethisch karakter der waarheid, aan de signatuur van de verschijnselen des tijds. De la Saussaye meer zich zelf bezittend en innerlijk strijdend, Gunning meer vooruitstrevend en naar buiten tredend. De een is van ons weggenomen, de ander behoort nog tot de strijdende gemeente. Werd eens prof. de la Saussaye door de theologische faculteit te Bonn honoris causa de doctorstitel geschonken, prof. Gunning verkreeg te Utrecht eershalve den graad van doctor der Wijsbegeerte, en wel op voordracht van prof. Opzoomer, met wien hij steeds in ernstige maatschappelijke en wetenschappelijke relatiën was gebleven. Doch boven deze eerbewijzen stelden zij voorzeker de liefde en vereering hunner tijdgenooten, hunner leerlingen, het bewustzijn niet te vergeefs geleefd en gestreden te hebben. Het bene de me scripsisti Thoma zal prof. de la Saussaye wel niet zijn onthouden en, wat prof. Gunning betreft, ook hem eens toeklinken, als wij denken aan het schoone, hartverheffende dat zijne pen ons blijft schenken. Hij heeft ons doen hooren „het lied dat in het dogme slaapt,” hij heeft steeds tegen dogmatische versteening gewaarschuwd en altoos de hand aan den ploeg gehouden, niet

omziende maar vooruitziende naar de toekomst van Christus, de gemeente helpende voorbereiden als eene reine bruid voor haren bruidegom.

Schoon zijn zijne letterkundige studiën, rijk zijne Blikken in de Openbaring maar inzonderheid geliefd die kleinere, meermalen herdrukte boekjes als: Lijden en Heerlijkheid, Wat is het geloof? Gordel en Wijnkruik.

Een van de meest gelezen geschriften van onzen auteur is ongetwijfeld „Christus de Gekruisigde voor en in ons.” De vierde druk is in 1881 te Amsterdam bij Kirberger verschenen, maar de kiem er van moet gezocht worden in het tijdschrift *Beréa*. Een overdruk uit dat tijdschrift, eenigszins uitgewerkt, kwam in 1861 te Amsterdam bij Klijn in het licht onder den titel „het kruis des Verlossers.” Besprak „Gordel en Wijnkruik”, in 1859 bij Kemink en Zoon ter perse gelegd, op aangrijpende wijze de zonde en hare ellende, hier wordt op het heil in Christus de klemtoon gelegd. Kunnen wij ons met moeite weerhouden om uit Gordel en Wijnkruik enkele schoone bladzijden over te schrijven, aan „Christus de gekruisigde vóór en in ons” willen wij toch enkele woorden ontleenen, waarbij de eigenaardige gave des schrijvers, om historische vergelijkingen en beelden in zijne rede in te vlechten, eene gave, die in elk zijner schrifturen voor den dag komt, ons door eene voortreffelijke proeve duidelijk zal worden.

„Gij hebt ons woord „plaatsvervanger” gehoord en gij zijt teruggedeinsd, niet waar mijn broeder? Want gij denkt aan de dogmatiek, die gij verworpen hebt en wier herinnering u bij de woorden „plaatsvervanging” en „toerekening” met diepen weêrzin aan een koopmansverdrag doet denken, aan eene kwitantie, tusschen God en de menschheid gewisseld. O weg met de heiligschennis, die uit versteende lava wiskunstige figuren houwte en dan

zegt, dit is de werking des vulkaans! Als ik spreek van plaatsvervanging, dan trilt mijne ziel tot in hare binnenste diepte bij de aanschouwing van een wonder der volkomen goddelijke liefde, en zij hoort onuitsprekelijke dingen, die het een mensch niet gegeven is, hier beneden volledig uit te spreken. Zal ik u door benaderende vergelijking dit heilig wonder duidelijk pogen te maken? Zoo denk dan aan die verrukkelijke, door gemeene naturen niet te begrijpen geheimenis van het rijk der liefde, waardoor in de samenleving, in de vriendschap, in het huisgezin, de diepste zielen ten allen tijde voor en door en in de plaats van de oppervlakkige lijden. Denk aan de wondermacht der liefde, die haar voorwerp geheel in zich, en zich in haar voorwerp overplaatst. Denk aan de smart der moederliefde, die de moeder voor den bedreigden lieveling oneindig feller dan hemzelven doet lijden. Denk aan Arnold Winkelried, die de Oostenrijksche speren, tegen de harten der Zwitsers gericht, tezamen vat en tegen zijne eigene borst drukt om den zijnen doortocht te geven. Denk aan het lijden, dat om den wille der zondige en ongelukkige wereld u in vroeger ongekende mate ten deel werd, sedert gij begonnen zijt, ook maar een weinig de wereld in Christus lief te hebben, en meet naar de overblijfselen der verdrukking van Christus, welke Zijne uitverkorenen om den wille en in de plaats van anderen lijden, de volheid Zijner plaatsvervangende, dat is: oneindig liefdevolle, smarten af."

Zoo hebben wij den heer Gunning, naar aanleiding van de feestviering, die weder achter ons ligt, trachten te waardeeren en wel zooals hij *ons* voor den geest staat. Anderen mogen het gebrekkige aanvullen en niemand vergete dat wij niet in de eerste plaats den Amsterdamschen kerkelijken hoogleeraar noch den Leidschen professor in hem op het oog hadden, maar den herder en

leeraar, wiens onderwijs wij in 's Gravenhage persoonlijk genoten, den kerkleeraar, zooals wij hem het best hebben gekend. Wanneer ik mij afvraag wat hij voor mij steeds was en bleef van het oogenblik dat hij, bij mijne aanneming, ons vroeg schriftelijk hem persoonlijk met redenen te willen zeggen waarom wij dien stap begeerden te doen, tot het laatste gesprek en den laatsten brief toe, dan treedt het priesterlijke in hem op den voorgrond. Zijn hoofd, welks scherp geteekend profiel, groote schaduwen werpend tegen de witte muren der catechisatiekamer, ik nog zie, zooals het was een kwart eeuw geleden; zijn schedel, calvus et calvinista, maar toch ook iets midden-eeuwsch, zoo dat ik er bijvoeg — et Bonaventura; zijne gestalte gehuld in een kamerjapon, die mij aan een monniksgewaad deed denken, mij met een kaarslicht voorgaand op den trap, om de logeerkamer te wijzen zijner gastvrije woning; zijn licht oog, zijn zoekend woord, zijn innig gebed, in den familiekring knielend gedaan, zijn altoos ernstig gesprek, zijn immer naar boven strevende geste, dat alles teekent mij den kerkvader; niets menschelijks is hem vreemd maar met het goddelijke is hij evenzeer vertrouwd; bemiddelend is zijn handel en wandel, naar het heiligdom gekeerd, zooals hij in zijn Hilversumsche preek dat wenschte, maar ook naar de gemeente gewend, om haar van Boven te zegenen met de zegening, die hij zelf eerst ontving, en het kruis haar voor te houden, dat den vollen zin der zelfverloochening daarom leert, omdat het tot zelfveroordeeling stemt. Zoo zien wij onzen jubilaris, en zoo bidden wij dat God hem staande houde, opdat hij, stervende tot het spernere sperni toe, in Christus ons het nieuwe leven der opstanding toone tot den einde.

Onvergetelijk zullen voor ons die als commissieleden de vereerende taak vervulden aan de bezorging van het

album verbonden, de dagen blijven toen de cartons terug kwamen, de cartons, uit Nijmegen uitgezonden, naar alle oorden van het land, uitgezonden in de verwachting dat zeer velen hun hart zouden willen uitstorten, om onzen hooggeschatten jubilaris te eeren en te vieren. Wij werden niet te leur gesteld. Onwillekeurig werden wij, door eene geheimzinnige associatie der gedachten, herinnerd aan de psalmregels:

Hoe vroolijk gaan de stammen op
Met Isrels achtbre vaad'ren!
De vorsten van elk huisgezin
Zij trekken aan: hier Benjamin,
Daar Juda's stam,
Ginds Nafthali en Zebulon.

Daar kwamen de cartons als het gevogelte naar Noachs arke, als duiven tot hare vensteren. O moge dit een voorbesef, een voorafschaduwung wezen van de eenheid des geestes, van de gemeenschap der liefde, waarnaar onze ziele uitgaat, waarnaar ons harte dorst. Ach! ons kerkelijk leven doet ons dikwijls denken aan een grooten haard vol kolen, gedooft, uitgebluscht onder de asch. Er gloren er echter nog, ondanks de asch der zonde, ondanks de verkoeling, de verkouding door de hartstochten; de beschreven cartons zijn getuigen van dat gloren, van dat glimmen, van dat gloeien van velen. Hooggeschatte Heer Gunning! zoo roepen wij uit de verte onzen leermeester toe, wees nog lang in ons midden een verwarmende haard, een hart vol brandende, anderen in gloed zettende liefde.

A. PIJNACKER HORDIJK.

499
40
vraag stellen, of zúlk een organisatie verkieslijk zou wezen boven de tegenwoordige, en of zij zou kunnen ingevoerd worden.

Wij meenen, dat het ontwerpen van zulk een schets meer inspanning zal kosten, dan men vermoedt. Inmiddels zouden wij de Broeders smeeken willen: helpt niet langer de illuzie aankweken, dat de bron onze jammeren is te zoeken in de organisatie. Wij willen gaarne toegeven, dat zij voor verbetering vatbaar is, maar er zijn zoo vele andere dingen, die nog meerder en eerder roepen om verbetering. Denkt slechts aan onze onafzienbare reeks van vacante gemeenten, aan het gevaar, dat ons van Rome bedreigt, aan het feit, dat wij een vijand tegenover ons hebben als „de doleerenden”. Onze zwakheid tegenover die nooden en gevaren schuilt niet in de verkeerde organisatie, maar in onze lauwheid, in onze traagheid, in ons ongeloof. Deden wij niet beter, met tegen die booze machten eendrachtig te strijden?

rest niet gecat

Het zij ons vergund, den Heer Gunning welkom te heeten, als hoogleeraar te Leiden! Van de Rede, waar-meê hij dit zijn ambt aanvaardde, kunnen wij hier geen beoordeeling geven. Wel willen wij zeggen, wat er ons in trof. En dat is de hesliste belijdenis van het geloof in Jezus Christus. Het zegt weinig, dat geloof uit te spreken in een kring van geestverwanten, of als hoofd eener partij.

Maar ieder weet, waar prof. Gunning stond, toen hij zijn inaugureele oratie te Leiden hield. Zijn wij wél onderricht, dan heeft zijn optreden op velen een diepen indruk gemaakt; en dat kan ons, bij het lezen van zijn Rede, niet verwonderen.

Men heeft gezegd, dat de leidsche godgeleerde faculteit zich min of meer gekrenkt heeft betoond over de benoe-

ming niet van een aanbevolen geestverwant, maar van den Heer Gunning.

Wij kunnen dat gerucht niet gelooven. Veeleer nemen wij aan, dat de leidsche hoogleraren het met den man eens zijn, die zeide dat hij onder hen, die naar waarheid zoeken, geen tegenstanders maar slechts bondgenooten kende. De wetenschap heeft, voor zoover wij weten, nergens haar monopolie gevestigd; en een man van zoo veel kennis, en van zoovele nobele aspiraties als de Heer Gunning strekt zeker aan geen faculteit tot oneer, terwijl zijn geëleveerde beschouwing der dingen een waarborg is tegen onedelen wedstrijd. Al kunnen wij 't ons verklaren, dat de leidsche faculteit den Hoogl. Rauwenhof gaarne door een geestverwant had zien vervangen, wij twifelen er niet aan, of zij heeft, alle gedachte aan iets anders ter zijde stellende, den Heer Gunning hartelijk welkom geheeten, met een humaniteit, die zulken hoogepriesters in het heiligdom der wetenschap betaamt.

De bekwame en wakkere Voorzitter van het hoofdbestuur van het Nederlandsch Bijbelgenootschap, de heer J. J. van Toorenenbergen, heeft op 11. 20 September de algemeene vergadering van genoemd genootschap geopend met een belangrijke redevoering; hij toont daarin duidelijk aan, hoe het Genootschap steeds de verspreiding van den Bijbel in onze koloniën hand aan hand deed gaan met de zending, daar de uitdeeling of verkoop van groote getalen bijbels aan Chineezzen en andere heidenen nog geen bewijs is, dat zij kwamen in handen van belangstellenden. „Aan den man brengen is nog niet altijd een brengen aan den rechten man.” Een koopman zonder meer, een colporteur, die ook niet eenigermate zendeling is, doet al licht meer kwaad dan goed. Tot zijn leedwezen moest de heer v. Toorenenbergen vermelden, dat het ledental van

Lijden en Heerlijkheid door J. H. GUNNING JR. Amsterdam, B. van Land, 1875.

Met blijdschap zien wij dit boekken er op aan. De schrijver, dien wij onzen vriend en broeder mogen noemen, was krank — maar ziet, God heeft hem opgericht. Uit de dagen zijner ziekte, brengt hij als levens- en als zegeteeken deze bladzijden meê, die dus spreken van een afgewend gevaar, van een dierbaar leven, dat bedreigd, maar gespaard werd. Reeds daarom was dit geschrift ons welkom.

Maar niet daarom alleen. Wij wisten het wel, dat Gunning

41
503

niet zoo vele weken daar alleen zou ter neder liggen, zonder ons in hoofdzaak meê te deelen, wat God hem deed onder- vinden. Ik ken onder onze begaafde tijdgenooten niemand, wiens gedachten zich zoo spoedig crystallizeeren tot een dag- blad-artikel, een brochure, een boek als dit het geval is bij Gunning. Onvermoeid opnemend wat onder zijn bereik valt is het voor zijn geest behoefte, om zich te uiten. Hij denkt hardop. Voor de meesten zou zulks een straf zijn, een oordeel, een vonnis: Gunning mag vrij zijn hoofd en hart voor ons openen. Er hat nur eine Passion, und das ist *Er*! Gij kent dit woord — en zijn beteekenis. Hij zal veel zeggen wat misschien niet strookt met andere uitspraken; hij zal u verbazen meer dan eens door iets, dat u als een machtspreuk in de ooren klinkt; hij zal niet altijd helder voor u maken wat hij zeggen wil: hij zal u gedurig prikkelen tot weer- spraak — maar gij blijft hem achten, gij blijft van hem leeren. Het intieme boekje, welks titel wij daar afschreven, bevat bladzijden van uitnemende schoonheid. Lees eens het hoofdstuk: De zegen des lijdens. Dat is stichtelijk in de hoogste mate. Die bladzijden verkwikken en sterken. Hoe aangrijpend en vol gevoel is niet de opdracht aan prof. Ch. d. l. Saussaije! Wij kunnen met die opsomming niet voortgaan; wij zouden zoo veel moeten noemen.

Moeten wij nu hier ook onze bedenkingen uitspreken? Wij doen 't liever later; als wij een andere aanleiding er toe hebben. Dit boekje behoude voor ons iets van een Souvenir, dat wij niet willen beoordeelen. Alleenlijk zeggen we nu, dat vooral het vijfde hoofdstuk bij ons bedenking heeft gewekt. Moge God den geliefden Auteur nog lang sterken en tot een zegen stellen!

A. W. B.

m
be
aa

ev
Ik
>t

ge
ni
w
pe
bi

ee
H
g
>»

m
st
ui
ve
zi
te
M
b
M
S
li
ni
m

me-183

42

505

men. »dat niet alleen de oprechtheid der duiven, maar bedachtzame voorzichtigheid door de Heere Jezus wordt aanbevolen.»

Al de B. B. hebben de slotresolutie, waarvan wij zoo even iets mededeelden, met een plechtig *amen* bevestigd. Ik wil 't gelooven, en wacht nu op de vermaning, welke »tot de kerken dezer landen» zal gericht worden.

Ik wensch Utrecht er geluk mee, dat het niemand heeft gecommitteerd, om deel te nemen aan dit samenzijn, dat niemand tot iets verbond, maar slechts dienen moest, om wat rumoer te verwekken. 't Is toch jammer, dat Dr. Kuyper zijn groote talenten tot het organiseeren van zulke bijeenkomsten gebruiken moet.

Prof. J. H. Gunning Jr. verrastte ons dezer dagen met een woord aan de gemeente over »de Proponentsformule.' Hij doopte het zelf »Irenisch" De hoofdstrekking van dit geschrift is, dat de aanstaande leeraren zullen beloven »niet tegen de Schrift en de Belijdenis te leeren."

Die eisch moet allereerst bezwaar wekken bij hen, die meenen, dat Schrift en belijdenis niet in alles overeenstemmen, zoodat men tusschen deze twee moet kiezen, uit gehoorzaamheid aan de Schrift tegen de Belijdenis zich verklaren. Dat geval is niet oudenkbaar; neen, het doet zich werkelijk voor. Hoe kan ik dan beloven, dat ik noch tegen de Schrift, noch tegen de Belijdenis prediken zal? Moet ik dan een terrein kiezen, waar Schrift en Belijdenis buiten staan, en dus ook elkander niet tegenspreken? Maar Dr. Gunning bedoelt, dat de Belijdenis en de Schrift moeten worden opgevat, *precies zoo als zij daar liggen*. Dat is natuurlijk, zou ieder zeggen. Gij moogt er niets bij- of afdoen. Maar mijn vriend G. bedoelt iets anders met die woorden. Hij zegt het in dichterlijke taal. Schrift

en Belijdenis moeten worden opgevat »naïef, ongerept, zooals ze uit het hart der heilige mannen vloeiden, zoo als ze van de atmosfeer der eeuwigheid gedrenkt zijn, en met de dauw der hoogere wereld bedropen.»

Dr. Guunning wil zich aansluiten bij 't eenvoudige volk Gods, dat niet redeneert, maar lief heeft, en de hand op den Bijbel leggend zegt: Van dit woord Gods ga ik niet af."

Maar er volgt op, dat het *onmogelijk* is, ook bij den ernstigsten wil, voor een beschaafd, wetenschappelijk man de belijdenis verstandelijk geheel te beamen. Maar, waar laat hij dan zijn verstand, als hij belooft niets tegen een belijdenis te zeggen, waartegen hij toch zulke ernstige bezwaren heeft? Zijn dan de syllogismen van den catechismus allen juist? Heeft te Dordrecht de logica altijd gezegevierd? En zal ik nu, het tegendeel inziende, belooven moeten, daarvan altijd te zwijgen?

En hoe maken wij het met die feiten des heils, waarmee de belijdenis, waarmee ons geloof staat en valt? Hoor Dr. Guunning: »Is de evangeliedienaar, »modern," d. i. geloovende aan de *wet* zonder de genade te kennen, die tot het volbrengen van de wet in staat stelt, welnu, zoo belooft hij de wet te prediken: dit kan voor velen nog iets goeds hebben. Maar hij verbindt zich door onze clause er tevens toe, zijn loochenen van de opstanding des Heeren niet op den kansel noch in de katechiseerkamer te brengen. Aldus wordt hij tot geen onoprechtheid verplicht; van hem wordt slechts gevorderd, dat hij zwijge over wat hij niet gelooft. Wat hij gelooft dat moge hij prediken."

Maar wat zal nu zulk een moderne doen op den Hemelvaartsdag? Zwijgen! En op het Paaschfeest? Zwijgen. Zwijgen over al het bovennatuurlijke in Schrift en Belijdenis, want prediken *kan* hij het niet, en bestrijden *mag* hij het niet. Maar

507

zou dat zwijgen niet een leeren zijn tegen Belijdenis en Schrift beiden; en hoe kan mijn vriend Gunning, die zoo gaarne spreekt, omdat hij gelooft, een expediënt zoeken in het zwijgen, omdat men niet gelooft, of liever omdat men niet gelooft wat de belijdenis leert? Zou er zekerder middel wezen, om met volle handen twijfel te zaaien dan dit niet spreken? En zou iemand van een hartelijke overtuiging en van een warm gemoed kunnen zwijgen, en tot zwijgen zich verbinden? Zielkundig ondenkbaar is zulk een belofte, en haar vervulling.

Bij al het schoone, dat wij in dit advies evenals bijna in al de werken van Dr. G. aantreffen, heeft ons toch dit advies, hetwelk de kern is van zijn »Irenisch», bevreemd. Men kan niet zulk een belofte afleggen; en hoe zwaar zou de taak worden van hen, die zulk een belofte afnemen moeten, als zij, bij hun votum, moesten afgaan op »den indruk van onheiligen zin, van koude beslistheid voor het naturalisme, van persoonlijk ongeloof» op hen teweeggebracht.

Neen, dan acht ik het veel beter, dat men van den aanstaanden leeraar in onze kerk vraagt, dat hij de hoofdzaak (of hoe men dat formuleeren wil) van de leer onzer kerk geloovig verkondigen zal. Het advies van onzen broeder Gunning kan niemand bevredigen. En hoeveel liefde ik ook onze kerk toedraag, nooit zal ik de liefde, welke ik voor haar belijdenis koester, vergelijken met de liefde welke een kind gevoelt voor zijn moeder. Vergeten wij het toch niet: we zijn gewikkeld in een kerkrechterlijken strijd, en niet het belijden, maar de belijdenis, de als formulier van eenigheid te boek gestelde geschriften — zij worden ons voorgelegd ter onderteekening, en niets tegen haar te leeren kan ik met een goed geweten niet belooven.

Te Utrecht kwam weder de *Nederlandsche Hervormde Predikanten-Vereeniging* bijeen. Zij werd bezocht door 140 leden en was zeer gezegend. Meer en meer beginnen haar samenkomsten wortel te schieten in de gemeente alhier. Zij werden ook dit jaar gewijd en ingeleid door een biduur, voor ieder belangstellende toegankelijk, en op den avond van den eersten dag stond de vergadering open voor manlijke lidmaten. Vooral die bijeenkomst was zeer opbouwend en leerrijk. Bittere woorden zijn niet gesproken, ook al was er verschil. Men wist zich gedragen door den Geest der broederlijke liefde, die blijft. God brenge ons nog menigmaal zóó te zamen!

Utrecht,
27 April 1883.

A. W. BRONSVELD.

43

tische partij-bedoelingen zijn moge, dat de dogmatiek in dienst ga bij de journalistiek, de vorm van wekelijksche dagbladartikelen is misschien niet de gelukkigste voor de éénheid van een dogmatisch systeem. Dit o. a. maakt het tot een eisch der billijkheid: aan de dogmatiek van Dr. K. geen hooge eischen te stellen. Daardoor vervalt echter de mogelijkheid van een onderzoek naar den eigenlijken grondslag van zijn dogmatisch systeem. Van Calvijn sprak Dr. A. Kuyper met kwalijk verborgen minachting; hij wendde zich met duidelijk merkbaaren wrevel af van diens crypto-Roomsche tendenzen; later echter sprak over Calvijn Dr. Kuyper met uitbundigen lof in zijn bekenden trompettenstijl. Ook Dr. Kuyper behandelt gaarne dogmatische vraagstukken naar privaatrechterlijk gedachtenverband, maar verder durf ik wat aangaat de overeenkomst van zijne dogmatiek met die van Calvijn voor het oogeblik niet te gaan.

„En wat de juridische kennis van Dr. A. Kuyper betreft, het valt niet te ontkennen, dat Dr. Kuyper, het is waar, met grootsprakigen ophef, deels ook met luimige stoutheid, grillige, pseudo-juridische arabesken weet te ontwerpen, d. i. de juridische gedachte bij Dr. A. Kuyper beweegt zich in de vormen, welke de willekeur aan de hand doet, en zulks met die naïef-beredeneerde aanmatiging, waarmede de schalksche onkunde hare eigene onvolkomenheid meent te bedekken, en inderdaad, voor het oog der tot oordeelen weinig bevoegden zeer gemakkelijk bedekt.

„Het gaat dus niet aan — hetzij men het dogmatisch, hetzij men het juridisch denken van Dr. A. Kuyper in het oog vat — te meenen, dat hij met den inhoud van het Corpus juris civilis bekend is.”

Wij schreven hier ook gaarne over, wat Mr. A. G. de

Te Utrecht kwam weder de *Nederlandsche Hervormde Predikanten-Vereeniging* bijeen. Zij werd bezocht door 140 leden en was zeer gezegend. Meer en meer beginnen haar samenkomsten wortel te schieten in de gemeente alhier. Zij werden ook dit jaar gewijd en ingeleid door een bid-nur, voor ieder belangstellende toegankelijk, en op den avond van den eersten dag stond de vergadering open voor manlijke lidmaten. Vooral die bijeenkomst was zeer opbouwend en leerrijk. Bittere woorden zijn niet gesproken, ook al was er verschil. Men wist zich gedragen door den Geest der broederlijke liefde, die blijft. God brenge ons nog menigmaal zóó te zamen!

Utrecht,
27 April 1883.

A. W. BRONSVELD.

tische partij-bedoelingen zijn moge, dat de dogmatiek in dienst ga bij de journalistiek, de vorm van wekelijksche dagbladartikelen is misschien niet de gelukkigste voor de éénheid van een dogmatisch systeem. Dit o. a. maakt het tot een eisch der billijkheid: aan de dogmatiek van Dr. K. geen hooge eischen te stellen. Daardoor vervalt echter de mogelijkheid van een onderzoek naar den eigenlijken grondslag van zijn dogmatisch systeem. Van Calvijn sprak Dr. A. Kuyper met kwalijk verborgen minachting; hij wendde zich met duidelijk merkbaaren wrevel af van diens crypto-Roomsche tendenzen; later echter sprak over Calvijn Dr. Kuyper met uitbundigen lof in zijn bekenden trompettenstijl. Ook Dr. Kuyper behandelt gaarne dogmatische vraagstukken naar privaatrechterlijk gedachtenverband, maar verder durf ik wat aangaat de overeenkomst van zijne dogmatiek met die van Calvijn voor het oogmerk niet te gaan.

„En wat de juridische kennis van Dr. A. Kuyper betreft, het valt niet te ontkennen, dat Dr. Kuyper, het is waar, met grootsprakigen ophef, deels ook met luimige stoutheid, grillige, pseudo-juridische arabesken weet te ontwerpen, d. i. de juridische gedachte bij Dr. A. Kuyper beweegt zich in de vormen, welke de willekeur aan de hand doet, en zulks met die naïef-beredeneerde aanmatiging, waarmede de schalksche onkunde hare eigene onvolkomenheid meent te bedekken, en inderdaad, voor het oog der tot oordeelen weinig bevoegden zeer gemakkelijk bedekt.

„Het gaat dus niet aan — hetzij men het dogmatisch, hetzij men het juridisch denken van Dr. A. Kuyper in het oog vat — te meenen, dat hij met den inhoud van het Corpus juris civilis bekend is.”

Wij schreven hier ook gaarne over, wat Mr. A. G. de

Geer schrijft over de wetenschappelijke beteekenis van Jhr. Mr. Lohman, die in het openbaar erkende, dat hij Dr. Kuyper in alles als zijn meerdere erkende — doch wij kunnen met het hier overgenomene volstaan.

Het blijft in onze vaderlandsche kerk woelig. Een betreurenswaardig feit is het, dat er dit jaar zoo weinig studenten in de theologie aan onze vaderlandsche universiteiten zijn ingeschreven. Zij het ons vurig gebed tot God, dat dit cijfer voortaan een reeks van jaren moge stijgen, want ons volk gaat verloren, als er geen kennis is; en hoe zal het kennen, indien het niet, of slechts weinig wordt onderwezen?

Wat openbaar wordt van het zedelijk gehalte van vele doleerenden is bedroevend. Wie de Brochures van de H.H. H. W. Vethake en C. F. Creutzberg na elkander leest, wendt zich met weerzin af van den eerstgenoemden uit zijn ambt ontsetten predikant. Hoe zijn de gewetens verward, indien men meent, dat op *die* wijze Gods eer bevorderd wordt! En hoe slecht staat het met een partij, die zulke middelen, en zulke menschen te baat neemt!

Of *wij* ons dan van geen gebrek en tekortkomingen bewust zijn? En of er geen reden is, om van onze „schuld” tegenover de „Gereformeerden” te spreken? Dr. J. H. Gunning jr. heeft in zijn dezer dagen verschenen bekende brochure die vraag gesteld en beantwoord. Wij erkennen gaarne, dat er in dit geschrift treffende gedachten en passages voorkomen, en wij kunnen ons de gramschap verklaren, die het heeft opgewekt bij „de Heraut” (zie van dat blad het n^o van 23 October ll.). Dr. Kuyper verkiest „de grofheden van Dr. Bronsveld” boven het schrijven van prof. Gunning. Bij deze vergelijking stel ik mij geen partij, maar ik heb

mij afgevraagd: waarin hebben wij nu in 't bijzonder tegenover de „Gereformeerden” gezondigd? Dat zij langs den kerkrechterlijken weg uit de Kerk worden verwijderd, keurt Dr. Gunning goed, en hij kwalificeert de houding der „gereformeerden” en de middelen, die zij aanwendden, kras genoeg. Maar wat is dan tegenover hen onze schuld?

Indien ik het wel begrijp is zij tweeledig. *Allereerst* bestaat zij daarin, dat wij niet volmaakt zijn geweest; en *ten tweede*, dat wij niet zijn getreden in een voorstel tot oplossing der kerkelijke kwestie, dat vrij wel de Kerk zelf had opgeheven.

Wat nu dat eerste punt betreft — een belijdenis van schuld, waaraan zeer velen deel hebben, kan gemakkelijk worden afgelegd. Wie zegt niet gaarne met Jacobus: Wij struikelen allen in velen? Maar ik zie niet in, dat wij daarmee zoo veel beter worden. Ook is 't mij niet duidelijk, dat nu juist de „Gereformeerden” zich zoo bijzonder over ons te beklagen hebben. Hebben wij ook niet onze „schuld” tegenover de modernen, en de evangelischen, en de materialisten? Ik meen, dat men daarover met evenveel recht zou kunnen spreken. Wil men spreken over onze schuld tegenover de sociaaldemokraten, tegenover de roomschen, joden, mohammedanen en heidenen, men kan het doen, en breed zal ons zondenregister zijn. Maar dat wij zoo bijzonder diep in de „schuld” moeten vallen tegenover de „Gereformeerden”, zie ik niet in. — En dat wij niet onzen bijval hebben kunnen schenken aan een voorstel, tot oplossing leidende van onze kerk, kunnen wij tot heden ons zelve niet toerekenen als schuld. Wij volharden bij onze afkeuring daarvan. Het gezegde neemt echter niets weg van het genot en de leering, welke deze brochure ons bracht. Wij gevoelen daardoor op nieuw onze „schuld” aan Dr. Gunning vergroot.

„Weest niemand iets *schuldig*, dan elkander lief te hebben.” Wij willen in Gods kracht ons voornemen, van die schuld ook tegenover de Gereformeerden ons te kwijten, en indien wij onder den indruk van Gunnings woord met nieuwe kracht hiertoe ons aangorden, is hij zeker over ons niet ontevreden.

Er zijn onderhandelingen geopend tusschen gedeputeerden van „de Gereformeerden” en van de Christelijk-Gereformeerden over een vereeniging tusschen deze beide gereformeerde fracties. Men kwam reeds samen — en zal het nog eens doen. Zal men weldra mogen spreken van een „Unie van *Kampen*?” Het komt mij voor, dat die unie de populaire reeks vergrooten zou van stukken, waaraan men den naam van *Kampen* verbindt. Hoe kunnen de Christelijk-Gereformeerden er over denken, om tot een vergelijk te komen met een man, die hen steeds zoo uit de hoogte, en zoo onwaardig bejegende?

Zij doen mij denken aan de bekende fabel van de boomen, die de doornenstruik tot koning ontvangen. Ik verkoos liever de vrijheid, die zij thans genieten; maar zij moeten het zelve weten. Vermoedelijk is ook hier „de Vrije Universiteit” de spil, waarom deze poging tot unie zich beweegt. Reeds nu wordt Dr. Bavinck genoemd als opvolger van Dr. Hoedemaker.

Het leven, het licht. Dit is de titel van een klein geschrift van onzen tachtigjarigen Broeder H. Höveker. Wij lazen dezer dagen het treffend en vereerend getuigenis aangaande hem gegeven door den Heer A. C. Kruseman in „Bouwstoffen voor een geschiedenis van den Nederlandschen Boekhandel. Dl. II. Stuk 2. bl. 594 Wij lezen aldaar: „Höveker's boekhandel heeft een onberekenbaren invloed uitgeoefend op zijn tijd en zijn volk,

Was niet Paulus de eerste *Ariaan*? Col. 1:15, vergel. vs. 13: »de Zoon van Gods liefde, het beeld des onzienlijken Gods — *de eerstgeborene van alle creaturen.*»

Ademt het *waarheid*, van *de werkelijkheid der verzoening van God en mensch* te spreken? Was dan God niet in *Christus de wereld met zichzelf verzoenende*, 2 Cor. 5:19. Of verzoende hij ook *zich met de wereld*? Paulus zegt, Paulus kent dat niet.

»*Het wonder bij uitnemendheid.*» Is dat iets anders, dan *de menschwording van Gods Zoon*? Moet men, om aan deze te gelooven, aan *de waarachtige GODHEID van J. C. gelooven*? Spreekt men *waarheid*, als men dit verzekert? God heeft *zijn Zoon gezonden, geworden uit een vrouw*. Dit is *waarheid*, Gal. 4:4.

Wie aan de waarachtige Godheid van J. C. niet gelooft, — — — *loochent het feit, dat het Christendom maakt tot den eenig waren godsdienst*. Is dit *waarheid*? Is het iets anders, dan een magtspreuk, een holle klank, die zoo min *waarheid* als *vrede* ademt, daar hij ook tot niets anders strekt, dan tot verdachtmaking van allen, die aan de »*waarachtige Godheid van J. C.*» niet gelooven?»

G.

N.

Ik antwoord op niet een van deze vragen. *N* is voor mij niemand, en wie *spreekt* er nu tot *niemand*?

Een vriend zeide mij, toen ik hem de aankondiging van het doodvonnis liet lezen, dat men er zeker mijn naaste betrekkingen door had willen voorbereiden op den slag, die hen treffen zou. Het spijt me, dat zij zich noodeloos hebben verontrust. Gij kunt er uw voordeel meê doen, mijn lezer.

Haarlem,

26 Maart 1878.

A. W. BRONSVELD.

„Weest niemand iets *schuldig*, dan elkander lief te hebben.” Wij willen in Gods kracht ons voornemen, van die schuld ook tegenover de Gereformeerden ons te kwijten, en indien wij onder den indruk van Gunnings woord met nieuwe kracht hiertoe ons aangorden, is hij zeker over ons niet ontevreden.

Er zijn onderhandelingen geopend tusschen gedeputeerden van „de Gereformeerden” en van de Christelijk-Gereformeerden over een vereeniging tusschen deze beide gereformeerde fracties. Men kwam reeds samen — en zal het nog eens doen. Zal men weldra mogen spreken van een „Unie van *Kampen*?” Het komt mij voor, dat die unie de populaire reeks vergrooten zou van stukken, waaraan men den naam van *Kampen* verbindt. Hoe kunnen de Christelijk-Gereformeerden er over denken, om tot een vergelijk te komen met een man, die hen steeds zoo uit de hoogte, en zoo onwaardig bejegende?

Zij doen mij denken aan de bekende fabel van de boomen, die de doornenstruik tot koning ontvangen. Ik verkoos liever de vrijheid, die zij thans genieten; maar zij moeten het zelve weten. Vermoedelijk is ook hier „de Vrije Universiteit” de spil, waarom deze poging tot unie zich beweegt. Reeds nu wordt Dr. Bavinck genoemd als opvolger van Dr. Hoedemaker.

Het leven, het licht. Dit is de titel van een klein geschrift van onzen tachtigjarigen Broeder *H. Höveker*. Wij lazen dezer dagen het treffend en vereerend getuigenis aangaande hem gegeven door den Heer *A. C. Kruseman* in „Bouwstoffen voor een geschiedenis van den Nederlandschen Boekhandel. Dl. II. Stuk 2. bl. 594. Wij lezen aldaar: „Höveker's boekhandel heeft een onberekenbaren invloed uitgeoefend op zijn tijd en zijn volk,

Was niet Paulus de eerste *Ariaan*? Col. 1:15, vergel. vs. 13: »de Zoon van Gods liefde, het beeld des onzienlijken Gods — *de eerstgeborene van alle creaturen.*»

Ademt het *waarheid*, van *de werkelijkheid der verzoening van God en mensch* te spreken? Was dan God niet in *Christus de wereld met zichzelf verzoenende*, 2 Cor. 5:19. Of verzoende hij ook *zich met de wereld*? Paulus zegt, Paulus kent dat niet.

»*Het wonder bij uitnemendheid.*» Is dat iets anders, dan *de menschwording van Gods Zoon*? Moet men, om aan deze te gelooven, aan *de waarachtige GODHEID van J. C. gelooven*? Spreekt men *waarheid*, als men dit verzekert? God heeft *zijn Zoon gezonden, geworden uit een vrouw*. Dit is *waarheid*, Gal. 4:4.

Wie aan *de waarachtige Godheid van J. C. niet gelooft*, — — — *loochent het feit, dat het Christendom maakt tot den eenig waren godsdienst*. Is dit *waarheid*? Is het iets anders, dan een magtspreuk, een holle klank, die zoo min *waarheid* als *vrede* ademt, daar hij ook tot niets anders strekt, dan tot verdachtmaking van allen, die aan de »*waarachtige Godheid van J. C.*» niet gelooven?"

G.

N.

Ik antwoord op niet een van deze vragen. *N* is voor mij niemand, en wie *spreekt* er nu tot *niemand*?

Een vriend zeide mij, toen ik hem de aankondiging van het doodvonnis liet lezen, dat men er zeker mijn naaste betrekkingen door had willen voorbereiden op den slag, die hen treffen zou. Het spijt me, dat zij zich noodeloos hebben verontrust. Gij kunt er uw voordeel meê doen, mijn lezer.

Haarlem,
26 Maart 1878.

A. W. BRONSVELD.

514

BIBLIOGRAFISCH ALBUM.

Zur Einführung Shakespeare's in die christliche Familie. Eine populäre Erläuterung der vorzüglichsten Dramen desselben, von MORITZ PETRI, Pastor zu Dungenbeck bei Hannover. Zweite vermehrte Auflage mit Shakespeare's Portrait in Stahlstich. Hannover, Carl Meyer 1877. Kl. 8°. 292 S.

Toen de geschiedenis van de geestelijke ontwikkeling der menschheid, door mij aan de leerlingen van een gymnasium verhaald, mij tot Shakespeare bracht, heb ik afzonderlijk zijn voornaamste drama's met hen besproken. Bij die gelegenheid heb ik ook dit werk van Petri geraadpleegd, en beveel het gaarne met warmte aan. Deze schrijver geeft niet, zooals sommige anderen, slechts een opgave van treffende plaatsen, die dan Shakespeare's christelijkheid met meer of minder juistheid bewijzen. Maar hij geeft bij elk drama de hoofdgezichtspunten aan, uit welk het moet worden beschouwd. Behalve de voornaamste historische stukken behandelt hij na een zeer goede inleiding, den Hamlet, Macbeth, Othello, Romeo en Julia, den koopman van Venetië, koning Lear en Julius Caesar. Het doel dat hij zich voorstelt, bepaalt ook den inhoud. Eenige dezer

beschouwingen stonden vroeger in de *Ev. Kirchenzeitung*, en ik zal niet zeggen dat sommige, b.v. die over Hamlet, niet nog dieper zouden hebben kunnen ingaan in de hoofd-idee, — een groote *gedachte*, die niet tot *daad* worden kan en daarom hem, die haar met te geringe krachten draagt, schier overstelpt. Maar over het geheel is hier zeer veel te leeren, en voor zijn doel is het boekje uitstekend geschikt. Shakespeare staat hier vóór ons als een christelijk dichter, die het heidensche fatum door de eigen verantwoordelijkheid en zedelijke vrijheid des menschen vervangt. »De zonde is bij hem altijd afval van God, de verzoening is altijd het zoeken naar genade.» In zijn historische dramen is bovenal merkwaardig de getrouwheid, met welke (doorgaands en in de hoofdzaken) de geschiedenis gevolgd, en zoo de poëzij *in* de werkelijkheid, het ideale *in* het reële gevoeld wordt. Ook den voortgang in Shakespeare's ontwikkeling ziet men duidelijk, wanneer men b.v. den Hendrik VI met den Hendrik VIII vergelijkt. Hiermede echter houdt onze schrijver zich minder op, en bepaalt ons meer bij de historische gerichten Gods, door welke de schuld ook nog op het derde en vierde lid thuis wordt gezocht.

Ik hoop van harte, dat dit geschrift er toe zal bijdragen om den grooten Shakespeare in christelijke familiën in te leiden en de heerlijkheid Gods ook in dit allesomvattend genie te doen bewonderen.

J. H. GUNNING JR.

Passionsschule, von G. A. SÜSKIND, evangel. Pfarrer im Bissingen unter Teck in Württemberg. Wittenberg, Verlag von Herm. Koelling, 1878.

Met de meer gebruikelijke indeeling: het Voorhof, het Heilige en het Heilige der heiligen, geeft de schrijver een bewerking van de lijdensgeschiedenis voor geestelijken en

leeraars niet alleen, maar ook voor gewone christenen die stichting zoeken in den waren zin des woords, d. i. ook door uitbreiding van hunne kennis en verruiming van hun gezichtskring door een blik op het rijke veld der wereld, die rondom dit middelpunt ligt. Wij aarzelen niet dit boek voortreffelijk te noemen. De heer Süskind toont groote belesenheid op allerlei gebied, vooral ook archeologische en historische kennis. In eene menigte hoofdstukken wordt woord voor woord verklaard en uitvoerig toegelicht. De menigte dingen, die wij te lezen ontvangen, is wel eenigszins bont, gelijk een blik op drie uitvoerige registers, die elk der afdeelingen van het werk besluiten, ons daarvan terstond een voorstelling geeft; en soms gaat de eenheid der geschiedenis, de groepeerings der bijzonderheden rondom een hoofdgedachte, er min of meer bij te loor. Doch het zijn dan ook geen overdenkingen (zooals b.v. bij Krummacher, Besser en vele anderen), die ons hier aangeboden worden, maar slechts aanmerkingen, toelichtingen van allerlei aard. Daardoor is dit werk een der boeken, die niet zoo zeer alleen waarde hebben om de gedachten, welke zij geven, als wel om die welke zij in ons opwekken. Niet dat wij geene aanmerkingen hebben. Er is onzes inziens hier en daar aan valsch vernuft en min doelmatige zucht naar eene menigte van historische parallelen en antiparallelen toegegeven. Ook zouden wij de aangehaalde plaatsen uit het Oude Testament nauwkeuriger verklaard willen zien in haar historisch verband en daaruit voortvloeiende beteekenis. Maar dit ontnemt weinig aan de waarde van het geheele werk, dat in Duitschland reeds met veel welverdienden lof aangekondigd is. Nu de prediking der lijdensgeschiedenis weder aangevangen is in de gemeente, haasten wij ons op dit schoone nuttige boek de aandacht te vestigen.

J. H. GUNNING JR.

die
ook
nun
eld,
oek
ote
eche
ordt
De
igs-
die
van
heid
lom
het
um-
den
van
niet
e zij
Niet
iens
ucht
anti-
alde
aard
ort-
n de
reeds
pre-
n de
k de
R.

